

دانشگاه پیام نور

دانشکده: الهیات

رساله

برای دریافت مدرک دکتری تخصصی (Ph.D)

رشته قرآن و حدیث

گروه معارف اسلامی

عنوان رساله

مبانی و شاخص های سلامت معنوی در قرآن و حدیث

مصطفی اسماعیلی

استاد راهنما: دکتر رضا فیروزی

استاد مشاور اول: دکتر سید محمد میر دامادی

استاد مشاور دوم: دکتر عبدالله معتمدی

بهمن ماه ۱۳۹۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	چکیده
	مقدمه
۲.....	بیان مسأله
۵.....	پیشینه‌ی تحقیق
	فصل اوّل کلیات
۱۱.....	۱-۱ روش تحقیق
۱۲.....	۲-۱ دانش تفسیر و روشهای تفسیر
۱۲.....	۱-۲-۱ معنای تفسیر
۱۳.....	۲-۲-۱ نقش تفسیر در فهم قرآن
۱۴.....	۳-۲-۱ روشهای معتبر تفسیری
۱۷.....	۳-۱ روش فهم حدیث
	فصل دوّم مبانی نظری
۲۲.....	مقدمه

- ۲-۱ معنای واژه سلامت ۲۲
- ۲-۲ ویژگی‌های سلامت در قرآن ۲۳
- ۲-۲-۱ نسبی بودن سلامت در دنیا ۲۳
- ۲-۲-۲ مقدمی بودن سلامت در دنیا ۲۵
- ۲-۲-۳ منشأ سلامت، خداست ۲۶
- ۲-۲-۴ جامع نگری در سلامت ۲۸
- ۲-۲-۵ نگاه وحدت گرایانه به سلامت ۲۸
- ۲-۲-۶ ذومراتب بودن سلامت ۲۹
- ۲-۲-۷ غایت محور بودن مفهوم سلامت در قرآن ۳۰
- ۲-۳ ساختار آفرینی انسان در قرآن و حدیث ۳۲
- ۲-۳-۱ آفرینش روح ۳۴
- ۲-۳-۲ ماهیت روح ۳۵
- ۲-۳-۳ تکامل روح ۳۸
- ۲-۳-۴ رابطه روح و جسم ۴۴
- ۲-۳-۵ رابطه روح و نفس ۴۷
- ۲-۳-۶ هدف آفرینش انسان ۴۹
- ۲-۳-۷ دلالت آیات در خصوص هدف آفرینش ۵۱

- ۴-۲ مفهوم سلامت معنوی ۵۵
- ۵-۲ تعریف معنویت ۵۶
- ۶-۲ معنویت از منظر قرآن ۵۷
- ۷-۲ تعریف سلامت معنوی از نگاه دانشمندان ۵۹
- ۸-۲ تعریف سلامت معنوی از منظر قرآن ۶۰

فصل سوم یافته های تحقیق

- مقدمه ۶۶
- ۱-۳ بخش اول زیربنای شاخص های سلامت معنوی در ارتباط با خدا ۶۶
- ۱-۱-۳ زیربنای رابطه انسان با خدا (ایمان به غیب) ۶۶
- ۱-۱-۳-۱ مفهوم واژه ایمان ۶۸
- ۱-۱-۳-۲ ویژگی های ایمان از منظر قرآن ۶۹
- ۱-۱-۳-۳ مفهوم غیب ۷۱
- ۱-۱-۳-۴ ایمان به غیب، هدایت ۷۱
- ۱-۱-۳-۵ الگوهای ایمان به غیب در اسلام ۷۷
- ۱-۳-۲ شاخص های سلامت معنوی در ارتباط با خدا در حوزه شناخت و بینش ۷۸
- ۱-۲-۱-۳ توحید و خداشناسی ۷۸
- ۱-۲-۱-۳-۱ آیات مربوط به معرفی خدای تعالی و صفات او ۷۹

- ۳-۱-۲-۱-۲ نقش خداشناسی و توحید در سلامت معنوی ۸۴
- ۳-۱-۲-۱-۳ اعتقاد به توحید منشأ یکپارچگی شخصیت ۸۵
- ۳-۲-۱-۲ فرجام اندیشی و معاد باوری ۸۸
- ۳-۱-۲-۲-۱ جایگاه فرجام اندیشی در نگرشهای بشری ۸۸
- ۳-۱-۲-۲-۲ آموزه‌های اسلام و معاد باوری و تاثیر آن بر سلامت معنوی ۹۰
- ۳-۱-۲-۲-۱ جلوگیری از طغیان روحی انسان ۹۰
- ۳-۱-۲-۲-۲ آرامش و نشاط ۹۱
- ۳-۱-۲-۲-۳ وارستگی از دلبستگی به دنیا ۹۲
- ۳-۱-۲-۲-۴ معنادار کردن رنج‌ها، دردها و تحمل پذیر ساختن آن ۹۲
- ۳-۱-۲-۲-۵ روشن دلی ۹۴
- ۳-۱-۲-۲-۶ دلپذیر ساختن زندگی ۹۴
- ۳-۱-۳ سلامت معنوی در ارتباط با خدا از جهت عاطفی (محبت و عشق به خدا) ۹۵
- ۳-۱-۳ ماهیت محبت ۹۵
- ۳-۱-۳ حقیقت محبت به خدا ۹۶
- ۳-۱-۳ اسباب محبت ۹۶
- ۳-۱-۳ حب ذات ۹۶
- ۳-۱-۳-۲ محبت نسبت به کسی که در حق انسان خوبی میکند ۹۷

- ۳-۱-۳-۳-۳-۳ محبت نسبت به نیکوکار..... ۹۷
- ۳-۱-۳-۳-۳-۴ محبت نسبت به صاحبان کمالات معنوی..... ۹۷
- ۳-۱-۳-۳-۳-۵ مناسبت و مشابهت..... ۹۷
- ۳-۱-۳-۳-۴ رابطه محبت و عشق به خدا و سلامت معنوی..... ۱۰۲
- ۳-۱-۳-۳-۴-۱ محبت به خدا سرمنشا محبت به هستی..... ۱۰۳
- ۳-۱-۳-۳-۴-۲ محبوبیت خواست خدا بر اساس محبوب المحبوب محبوب..... ۱۰۴
- ۳-۱-۳-۳-۴-۳ مثبت نگر کردن و زیبایین نمودن محب..... ۱۰۴
- ۳-۱-۳-۳-۴-۴ توانمند سازی محب و دور کردن روحیه ضعف و ناتوانی از او..... ۱۰۶
- ۳-۱-۳-۳-۴-۵ راه های ایجاد و ارتقای محبت الهی..... ۱۰۷
- ۳-۱-۳-۴-۱ شاخص های سلامت معنوی در ارتباط با خدا در حوزه عمل و رفتار..... ۱۱۱
- ۳-۱-۳-۴-۱-۱ عبودیت..... ۱۱۱
- ۳-۱-۳-۴-۱-۱-۱-۱ تعریف عبودیت..... ۱۱۱
- ۳-۱-۳-۴-۱-۱-۲ حقیقت عبودیت..... ۱۱۲
- ۳-۱-۳-۴-۱-۱-۳ آثار عبودیت در تحقق سلامت معنوی..... ۱۱۵
- ۳-۱-۳-۴-۱-۲ توبه (روحیه عذرخواهی از خطا)..... ۱۲۱
- ۳-۱-۳-۴-۱-۲-۱ توبه در قرآن کریم و روایات..... ۱۲۲
- ۴-۱-۳-۴-۲-۲ توبه عامل سلامت معنوی..... ۱۲۵

- ۱۲۸.....دعا ۳-۴-۱-۳
- ۱۲۸ ۱-۳-۴-۱-۳ مفهوم دعا
- ۱۲۹ ۲-۳-۴-۱-۳ دعا عامل سلامت معنوی
- ۱۳۱ ۳-۳-۴-۱-۳ شرایط استجاب دعا
- ۱۳۸ ۴-۴-۱-۳ شکر
- ۱۳۸ ۱-۴-۴-۱-۳ معنای شکر در فرهنگ و ازگانی قرآن
- ۱۴۰ ۲-۴-۴-۱-۳ مایه‌های حقیقت شکر که زمینه‌ساز سلامت معنوی است
- ۱۴۱ ۳-۴-۴-۱-۳ آثار سلامت بخشی شکر در قرآن و حدیث
- ۱۴۳ ۴-۴-۴-۱-۳ راه‌های ارتقای شکر
- ۱۴۸ ۵-۴-۱-۳ رضا
- ۱۴۸ ۱-۵-۴-۱-۳ اچستی رضا
- ۱۵۰ ۲-۵-۴-۱-۳ رضا عامل سلامت معنوی
- ۱۵۲ ۳-۵-۴-۱-۳ نقش سلامت بخشی رضایت و خشنودی
- ۱۵۴ ۴-۵-۴-۱-۳ رابطه رضایت مندی و دعا و تلاش برای زندگی
- ۱۵۵ ۶-۴-۱-۳ صبر (شکیبایی و کنترل عواطف) شاخص سلامت معنوی
- ۱۵۵ ۱-۶-۴-۱-۳ معنای واژه صبر
- ۱۵۷ ۲-۶-۴-۱-۳ جایگاه صبر و شکیبایی به عنوان عامل سلامت معنوی

- ۱۶۱ ۳-۶-۴-۱-۳ حقیقت صبر
- ۱۶۳ ۴-۶-۴-۱-۳ صبر و شکیبایی و سلامت معنوی
- ۱۶۴ ۷-۴-۱-۳ توکل
- ۱۶۴ ۱-۷-۴-۱-۳ معنای واژه توکل
- ۱۶۵ ۲-۷-۴-۱-۳ توکل در قرآن
- ۱۶۷ ۳-۷-۴-۱-۳ چرا باید بر خدا توکل کرد؟
- ۱۶۹ ۴-۷-۴-۱-۳ حقیقت توکل از جهت سلامت بخشی
- ۱۶۹ ۵-۷-۴-۱-۳ آثار و پیامدهای توکل
- ۲-۳ بخش دوم مبانی و شاخص های سلامت در ارتباط با خود ۱۷۴
- ۱۷۴ ۱-۲-۳ زیرساخت شاخص های سلامت معنوی در ارتباط با خود
- ۱۷۷ ۲-۲-۳ شاخص های سلامت معنوی در حیطه شناخت و نگرش
- ۱۷۷ ۱-۲-۲-۳ خود ارزشمند پنداری
- ۱۸۳ ۲-۲-۲-۳ خود ارزشمند پنداری و سلامت معنوی
- ۱۸۶ ۳-۲-۳ شاخص های سلامت معنوی در ارتباط با خود در حیطه عاطفی
- ۱۸۶ ۱-۳-۲-۳ خود دوستی
- ۱۸۷ ۲-۳-۲-۳ خود دوستی و سلامت معنوی
- ۱۸۷ ۴-۲-۳ شاخص های سلامت معنوی در ارتباط با خود در حوزه رفتار

- ۱۸۷ خویشتن داری (تقوا) ۱-۴-۲-۳
- ۱۸۸ مفهوم خویشتن داری در قرآن ۲-۴-۲-۳
- ۱۸۹ خویشتن داری و سلامت معنوی ۲-۴-۲-۳
- ۱۹۹ بخش سوم سلامت معنوی در ارتباط با دیگران ۳-۳-۳
- ۱۹۹ زیرساخت سلامت معنوی در ارتباط با دیگران ۱-۳-۳
- ۱۹۹ مردم را در ارتباط با خدا دیدن ۱-۱-۳-۳
- ۲۰۱ شاخص های سلامت معنوی در ارتباط با دیگران در حوزه شناخت و نگرش ۲-۳-۳
- ۲۰۱ خوش بینی نسبت به انسان ها ۱-۲-۳-۳
- ۲۰۱ خوش بینی و سلامت معنوی ۱-۱-۲-۳-۳
- ۲۰۶ شاخص های سلامت معنوی در ارتباط با دیگران در حوزه عاطفی ۳-۳-۳
- ۲۰۶ نوع دوستی ۱-۳-۳-۳
- ۲۰۷ نوع دوستی و سلامت معنوی ۱-۱-۳-۳-۳
- ۲۰۹ شاخص های سلامت معنوی در ارتباط با دیگران در حوزه رفتار ۴-۳-۳
- ۲۰۹ مدارا با مردم ۱-۴-۳-۳
- ۲۰۹ مفهوم مدارا در آموزه های اسلامی ۱-۱-۴-۳-۳
- ۲۱۰ مدارا و تاثیر آن بر سلامت معنوی ۲-۱-۴-۳-۳
- ۲۱۴ بازشناسی مدارا از دیدگاه اسلام و دیدگاه عرفی ۳-۱-۴-۳-۳

- ۲۱۵..... ۵-۳-۳ تواضع و فروتنی
- ۲۱۵..... ۱-۵-۳-۳ تواضع و فروتنی در قرآن و حدیث
- ۲۱۷..... ۲-۵-۳-۳ بازشناسی تواضع از خود کم بینی
- ۲۲۰..... ۳-۵-۳-۳ تواضع و فروتنی و سلامت معنوی
- ۲۲۳..... ۴-۳ بخش چهارم شاخص های سلامت معنوی در رابطه انسان با طبیعت
- ۲۲۳..... ۱-۴-۳ زیرساخت شاخص های سلامت معنوی در ارتباط با انسان با طبیعت
- ۲۲۳..... ۱-۱-۴-۳ طبیعت را از آن خدا دیدن
- ۲۲۴..... ۲-۴-۳ شاخص های سلامت معنوی در ارتباط با طبیعت در حوزه بینش
- ۲۲۴..... ۱-۲-۴-۳ بینش آیه ای نسبت به طبیعت
- ۲۲۶..... ۲-۲-۴-۳ نظام مند دیدن هستی
- ۲۲۷..... ۳-۲-۴-۳ حقانی بودن نظام هستی و طبیعت
- ۲۲۸..... ۴-۲-۴-۳ شعورمند دیدن طبیعت
- ۲۳۲..... ۵-۲-۴-۳ طبیعت معلم انسان
- ۲۳۳..... ۳-۴-۳ شاخص سلامت معنوی در حوزه عاطفی (دوست داشتن طبیعت)
- ۲۳۳..... ۱-۳-۴-۳ طبیعت مایه نعمت و روزی انسان
- ۲۳۵..... ۲-۳-۴-۳ طبیعت مایه آرامش انسان
- ۲۳۵..... ۳-۳-۴-۳ طبیعت زیباست

- ۲۳۶..... ۴-۳-۴-۳ طبیعت نمودی از بهشت خداوند
- ۲۳۸..... ۵-۳-۴-۳ طبیعت آیت حق و نشان محبوب
- ۲۳۸..... ۴-۴-۳ شاخص های سلامت معنوی در ارتباط با طبیعت در حوزه رفتار
- ۲۳۸..... ۱-۴-۴-۳ احترام به طبیعت
- ۲۳۹..... ۲-۴-۴-۳ آباد کردن طبیعت
- ۲۴۲..... ۲-۴-۴-۳ احترام به حق حیات طبیعت
- ۲۴۴..... ۱-۲-۴-۴-۳ ارزش حیات در آموزه های اسلام
- ۲۴۵..... ۲-۳-۴-۴-۳ پاس داشت حیات
- ۲۵۰..... **فصل چهارم: جمع بندی، نتایج و پیشنهادها**
- ۲۵۱..... ۱-۴ جمع بندی
- ۲۵۱..... ۱-۱-۴ ملازمه میان سلامت و سعادت
- ۲۵۱..... ۲-۱-۴ عملی نمودن مسأله معقول سعادت از طریق سلامت
- ۲۵۲..... ۳-۱-۴ جامع نگری نسبت به ماهیت سلامت
- ۲۵۲..... ۴-۱-۴ فراگیری ابعاد سلامت معنوی
- ۲۵۳..... ۵-۱-۴ زیرساخت های شاخص های سلامت معنوی راهنمای شاخص های سلامت
- ۲۵۴..... ۶-۱-۴ شاخص های سلامت معنوی در روابط چهارگانه
- ۲۵۵..... ۲-۴ پیشنهادها

فهرست منابع و مآخذ ۲۵۸

چکیده

امروزه بیش از هر زمان دیگری پژوهشگران حوزه سلامت به اهمیت سلامت معنوی و تأثیرگذاری آن بر سایر حوزه‌ها واقف شده‌اند و به دلیل پیچیدگی حوزه سلامت معنوی به دلیل روحانی بودن آن و وابستگی آن به روح، پژوهشگران این عرصه گرفتار نوعی سردرگمی و عدم جامعیت در این حوزه هستند و لذا نیاز به یک منبع زلال معنویت و جامع برای معرفی سلامت معنوی و شاخص‌های آن در همه عرصه‌های حیات بشری احساس می‌شود و هدف این پژوهش نیز تحقق این خواسته است که بی تردید در اسلام می‌توان آن را یافت تمسک به قرآن کریم به عنوان منبع آسمانی و جامع و قابل اعتماد و احادیث معصومین به عنوان شارح قرآن و ارائه تعریفی جامع از سلامت معنوی و معرفی مبانی و شاخص‌های آن می‌باشد. این پژوهش به عنوان یک پژوهش درون دینی با روش تحلیلی و توصیفی و با عنایت به متن محور بودن آن برای تفسیر موضوع مورد نظر از اصول و ضوابط تفسیری شناخته شده، نظیر تفسیر قرآن به قرآن، تفسیر قرآن به حدیث و تفسیر اجتهادی بهره‌برداری نموده است.

پژوهش حاضر اثبات می‌کند، شاخص‌های سلامت معنوی در آموزه‌های اسلام (قرآن و حدیث) در چهار حوزه رابطه انسان با خدا، انسان با خود، انسان با دیگران و انسان با طبیعت و هستی مطرح می‌گردد و در هر حوزه نیز در سه بعد بنیشتی، عاطفی و رفتاری بروز می‌یابد و در دیدگاه اسلام، این سه بعد به عنوان یک منشور سه بعدی، بیانگر ارتباط ابعاد مذکور است.

در این پژوهش در مجموع بیست و هفت شاخص سلامت معنوی در حوزه پیش، حوزه عاطفی و حوزه رفتاری در حوزه‌های چهارگانه پرداخته شده است.

کلید واژه: سلامت معنوی، قرآن، حدیث.

مقدمه

۱-۱. بیان مسأله

مسأله سلامت از دیرباز مورد توجه انسان بوده و همواره عوامل تضمین‌کننده سلامت و تهدیدکننده آن از دغدغه‌های مهم بشر بوده است. در طی زمان بشر به ابعاد گوناگون سلامت پی برد تا جایی که سازمان بهداشت جهانی^۱ برای انسان سه بعد، سلامت جسمانی^۲، سلامت روانی^۳ و سلامت اجتماعی^۴ قایل شد. در ربع قرن اخیر بعد جدیدی از سلامت تحت عنوان سلامت معنوی^۵ از طرف دانشمندان مورد توجه قرار گرفت. پژوهشگران عرصه سلامت به وجود عوامل فرامادی پی بردند که تأثیر جدی و قابل توجه در بعد سلامت جسمانی انسان دارد^۶. نه تنها دو بعد جسمانی بلکه در بعد سلامت روانی نیز تأثیرگذار است، عواملی همچون ایمان به خدا، دعا، توکل به عنوان عامل سلامت، خودنمایی نمودند تا اینکه تحقیقاتی تحت عنوان طب خدایی - تنی یا طب تئوسوماتیک^۷ در بین پژوهشگران عرصه سلامت مطرح گردید. پژوهش‌های قابل توجهی در این عرصه صورت

۱- WHO (World Health Organization)

۲- Body Health. (Physical Health)

۳- Mental Health

۴- Social Health

۵- Spiritual Health

۶- کومستاک و همکاران وی در یک مطالعه هشت ساله ثابت کردند که افرادی که رفتارهای مذهبی داشتند کمتر در معرض بیماری‌های قلبی و عروقی قرار داشتند همچنین اضطراب و ترس از مرگ آنان کمتر بود. به نقل از مقاله معنویت، دین و بهداشت. ترجمه احمدرضا جلیلی -.

۷- Theosomatic (GOD Body Medicine)

پذیرفته اگرچه حجم تحقیقات صورت گرفته در این حوزه اندک است. با این حال، تحقیقات در این زمینه یعنی سلامت معنوی رو به افزایش است و روز به روز بیشتر مورد توجه دانشمندان قرار می‌گیرد، با عنایت به این که این بعد از سلامت مربوط به روح انسان می‌گردد و پیچیدگی روح بشر و عظمت آن در سطحی است که بشر بدون استعانت از وحی، هم در شناخت روح با مشکل مواجه است، هم در نسخه‌هایی که برای بشر در عرصه سلامت روح سامان می‌دهد. قرآن کریم در مورد شناخت روح از قول خدای تعالی می‌فرماید: «از تو (پیامبر) درباره روح سؤال می‌کنند بگو روح از امر پروردگار من است و [در این مورد] دانش اندکی به شما داده شده است (اسراء: ۸۵)»^۱. لذا در معرفی شخصیت سالم از طرف دانشمندان برجسته دنیا این کاستی به صورت جدی خودنمایی می‌کند، دوان شولتس در کتاب روانشناسی کمال، دیدگاه روانشناسی همچون گوردون آلپورت^۲، کارل راجرز^۳، اریش فروم^۴، آبراهام مزلو^۵، کارل گوستاو یونگ^۶، ویکتور فرانکل^۷ و فریتس پرلز^۸، مطرح و نقد نموده است و در بخش پایانی کتاب می‌نویسد: «در فصل اول این کتاب مطرح کردیم که شخصیت سالم چیست؟ اکنون جا دارد این پرسش مطرح شود، زیرا هنوز پاسخ قطعی بدان داده نشده است به دلایل بسیار، تجویز و توصیف مشخصی که همه روانشناسان یا نظریه‌دانان شخصیت بر سر آن توافق داشته باشند در باب شخصیت سالم نیست.» (شولتس، ۱۳۸۸: ۲۰۳) سپس وی به بیان

۱- وَ سَأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا

۲- G.Allport.

۳- C. Rogers.

۴ - E.Fromm.

۵- A.Maslow

۶- C.G.Jung

۷- V. Frankl

۸- F.Perls

اختلاف نظرها و حتی تناقض‌های دیدگاه‌های مطرح شده می‌پردازد و ادامه می‌دهد: هنوز برای این پرسش که شخصیت سالم چیست، پاسخی نیافته‌ایم؛ شاید این پرسش گمراه‌کننده باشد، شاید هم چیزی به عنوان شخصیت سالم با تجویز کلی برای سلامت روان که برای همه به طور یکسان مفید واقع شود، وجود نداشته باشد» (همان: ۲۰۵) لذا توجه به پژوهش‌های عرصه سلامت ضرورت یک نگاه جامع به انسان را با تکیه بر مرجعی واجد صلاحیت برای ارائه طرحی کلی در خصوص سلامت انسان، به‌ویژه در عرصه سلامت معنوی، نشان می‌دهد، طرحی که راهنمایی پژوهش‌های بشری به سوی تأمین سلامت حقیقی انسان را برای تأمین زندگی سعادت‌مندان و مفید در دنیا و تضمین سعادت جاودانه بشر در حیات اخروی به عهده گیرد. این منبع مورد وثوق و صاحب صلاحیت جز کتب آسمانی و رهنمودهای خالق انسان نمی‌تواند باشد و از میان کتب آسمانی، آخرین نسخه سلامت بخش و جامع‌ترین و مورد وثوق‌ترین، نسخه‌ای که از هر گونه دست‌برد بشری به دور بوده و غبار، حذف و اضافه بر آن ننشسته باشد، قرآن کریم است، نسخه حیات‌بخش جاودانه‌ای که به تضمین حضرت حق از هر گونه دخل و تصرف و حذف و اضافه محفوظ است^۱. (حجر: ۹) کتابی که رسالت راهبردی خود را ارائه راههای سلامت^۲ (مائده: ۱۶) و تضمین زندگی سالم برای رسیدن به سرای سلامتی مطلق در حیات جاودانه معرفی می‌نماید^۳. (یونس: ۲۵) در این تحقیق از روش توصیفی و تحلیل محتوای آشکار و ضمنی استفاده شده و تلاش می‌گردد تا نخست تعریفی از سلامتی ارائه گردد و سپس شاخص‌های سلامت معنوی در چهار حوزه رابطه انسان با خدا و انسان با خودش و

۱- انا نحن نزلنا الذكر و انا له لحافظون

۲- یهدی به الله من اتبع رضوانه سبیل السلام

۳- والله یدعو الی دار السلام و یهدی من یشاء الی صراط مستقیم

انسان با دیگران و انسان با طبیعت که مصادیق "سبل السلام" در آیه ۱۶ سوره مائده هستند، مورد تحلیل و توضیح قرار گیرند، در این تحقیق تلاش بر این است تا به سئوالات زیر پاسخ داده شود:

۱- مفهوم سلامت معنوی در قرآن و احادیث

۲- ابعاد مختلف سلامت و رابطه بین ابعاد سلامت از دیدگاه قرآن و احادیث معصومین

۳- مبانی و شاخص‌های سلامت معنوی در قرآن کریم در حوزه‌های چهارگانه رابطه انسان با خدا

، رابطه انسان با خود، رابطه انسان با دیگران و رابطه انسان با طبیعت

پیشینه تحقیق

بر اساس بررسی‌های به عمل آمده و تصدیق مرکز ملی اسناد و مدارک علمی (ایران داک) تحقیقی با این عنوان صورت نگرفته است و لذا میتوان ادعا کرد، این تحقیق در نوع خود نخستین پژوهش است که با این عنوان در این عرصه صورت می‌پذیرد، و راه گشای پژوهش‌های بعدی در این حوزه خواهد بود. لذا به عنوان پیشینه تحقیق تنها به پژوهش‌های مرتبط با این تحقیق اشاره می‌شود. پژوهش‌های مرتبط با حوزه سلامت معنوی در سه بخش صورت پذیرفته است. بخش نخست، پژوهش‌هایی است که سعی نموده‌اند مسأله مفهوم‌شناسی سلامت معنوی را مورد بررسی قرار دهند. در این بخش می‌توان به دو پژوهش اشاره نمود که نخستین آنها توسط سپیده امیدواری تحت عنوان سلامت معنوی مفاهیم و چالش‌ها که در فصلنامه تخصصی پژوهش‌های میان رشته‌ای ۱۳۸۷: صص ۴۹-۵ به چاپ رسیده، اشاره نمود. در این تحقیق پس از طرح مسأله سلامت معنوی به تاریخچه سلامت معنوی در مدارک سازمان بهداشت جهانی پرداخته و به چالش‌هایی که در مفهوم سلامت معنوی بین پژوهشگران در این عرصه وجود دارد، می‌پردازد. ایشان به مشکل عدم افتراق بین مفهوم

معنویت و سلامت معنوی پرداخته و به دقیق نبودن پرسشنامه‌هایی که برای سنجش سلامت معنوی به کار می‌رود، اشاره نموده است. تحقیق مذکور چاره کار را در رجوع به منبع زلال معنویت می‌داند.

پژوهش دوم توسط فریدون عزیزی و سید علیرضا مرندي تحت عنوان جایگاه، تعریف و دشواری‌های پایه‌ریزی مفهوم سلامت معنوی در جامعه ایرانی، اسلامی صورت پذیرفته، ایشان نیز با اشاره تاریخیچه سلامت معنوی در اروپا و غرب و دنیای مسیحیت و هندوئیسم و اسلام پرداخته و به تئیدگی مفهوم معنویت و سلامت در تاریخ سلامت کشورمان اشاره می‌کنند، سپس به جایگاه سلامت معنوی و تاثیر آن در مفهوم سلامت عمومی پرداخته و به تأثیر سلامت معنوی در تأمین سلامت جسمی و روانی نظیر کاهش مرگ و میر، استرس، افسردگی و ... می‌پردازد و به نقش ادیان در تأمین سلامت معنوی پرداخته و آنها را به سه دسته تقسیم می‌کنند؛ نخست ادیانی که دین را فقط برای پاک شدن روح و تصفیه شخصی و فردی دانسته و در حوزه اجتماعی نقشی برای آن قائل نیستند. گروه دوم ادیانی که دین را یک سلسله تکالیف الهی دانسته و دامنه امور اجتماعی آن را محدود می‌دانند؛ دسته سوم دین را دارای جامعیت و صلاحیت در دخالت در همه حوزه‌ها می‌دانند و معتقدند که فقط این ادیان و در رأس آنان اسلام است که می‌تواند برای سلامت معنوی تعریف جامعی ارائه دهند. (فصلنامه اخلاق پزشکی، دکتر سیدعلیرضا مرندي، فریدون عزیزی، سال چهارم، شماره چهاردهم، صص ۲۳-۱۱)

دسته دوم پژوهش‌هایی است که در مقام اثبات تأثیر سلامت معنوی و امور معنوی بر تأمین سلامت جسمی و روانی هستند که می‌توان گفت بیشترین حجم پژوهش‌ها در این حوزه صورت پذیرفته است که به برخی از آنها در داخل کشور و همچنین در کشورهای اروپایی و آمریکا صورت پذیرفته اشاره می‌شود.

- ۱- رابطه بین بهزیستی معنوی و سلامت روانی دانشجویان - عیسی جعفری و همکاران - مجله تازه- های پژوهش‌های مشاوره، ج ۸- شماره ۳۱.
- ۲- رابطه توکل به خدا با اضطراب، صبر و امیدواری در شرایط ناگوار، در دانشجویان دانشگاه تهران- دکتر غباری بناب، باقر و همکاران (۱۳۸۳): اسلام و بهداشت روان، قم، نشر معارف.
- ۳- بررسی رابطه مذهبی بودن و سلامت عمومی والدین با مذهبی بودن و سلامت فرزندان نوجوان- دکتر نوابی نژاد، شکوه (۱۳۸۲): اسلام و بهداشت روان، قم، نشر معارف.
- ۴- نقش سلامت معنوی در درمان اعتیاد، خواجه راهرو، علی اصغر و همکاران (۱۳۸۹) نشریه روانشناسی و علوم تربیتی تهران.
- ۵- بررسی رابطه پایین بودن مرگ و میر میان اعضای فرقه (منتظران مسیح روز هفتمی) با کالیفرنایی- های دیگر. فیلیپس و همکاران به نقل از مقاله دین و بهداشت شواهد، موضوعات و علایق- نوشته کارل ای توریسن، الکس اچ اس هریس، دوگ ادمان، (۱۹۸۷) ترجمه احمدرضا جلیلی. در این تحقیق فیلیپس و همکاران او با مطالعه روی ۲۷۰۰۰ آمریکایی به مدت شش سال دریافتند که به میزان چشمگیری مرگ و میر در میان فرقه (منتظران مسیح روز هفتمین) پایین‌تر از سایر کالیفرنایی‌هاست.
- ۶- بررسی رابطه رفتارهای مذهبی و کاهش بیماری‌های قلبی و عروقی و همچنین ترس و اضطراب از مرگ، کومستاک و همکاران - مجله دین و بهداشت، (۱۹۷۸) کومستاک و همکاران وی در یک مطالعه هشت ساله ثابت کردند که افرادی که رفتارهای مذهبی داشتند کمتر در معرض بیماری‌های قلبی و عروقی قرار داشتند و همچنین اضطراب و ترس از مرگ آنان کمتر بود.